
Bogohula

Ubojstvo članova uredništva tjednika *Charlie Hebdo* potreslo je zapadni svijet. To nije prvi put da su karikature proroka Muhameda u pozadini nasilnog oduzimanja života. I ljudima koji nikada nisu vidjeli o kakvim je karikaturama riječ bilo je odmah sasvim jasno da nema ni jednog mogućeg razloga koji bi opravdao ubijanje ljudi. U ovom slučaju nema ni jedne karikature niti ijedne sarkastične ili satirične rečenice koja bi opravdala ubojstva. To je razlog zbog kojega se pokazala velika solidarnost i poistovjećivanje s ubijenim članovima satiričkoga lista *Charlie Hebdo* pod geslom *Ja sam Charlie*.

Pa ipak, mnogi su tek nakon ubojstva prvi put vidjeli kakve je karikature objavljivao taj satirični tjednik. I mnogi su ostali iznenađeni. Odmah potom pojavila se i suprotna reakcija: *Ja nisam Charlie*. Jedan veliki dio ljudi našao se u tjesnacu između solidarnosti s ubijenima i njihova načina prikazivanja religija. Nije odobravao ubojstvo i osjećao je solidarnost sa žrtvama, ali ujedno nije odobravao ni karikature i osjećao je solidarnost s vjernicima. Solidarnost sa žrtvama nije značila i solidarnost s karikaturama. Pa ipak, ova se dva kraja ne drže u ravnovjesju. Postoji veliko suglasje oko osude ubojstva i postoje vrlo različiti stavovi oko karikatura. Na karikature se ne smije odgovarati fizičkim nasiljem i ubojstvom, a pitanje smije li se karikaturama izrugivati vjernike i sadržaje njihove vjere u najmanju je ruku prijeporno.

O čemu je riječ u karikaturama? O blasfemiji. O huli. Kako ophoditi s bogohulom? Treba li država štiti slobodu izražavanja i u slučajevima kada je to izražavanje očito uvredljivo barem jednom dijelu društva ili je potrebno, na isti način kao i slobodu govora, štiti vjernike od izrugivanja i povreda kojima su izloženi takvom slobodom pisanja i objavljivanja? Mogli bismo se pitati što je važnije: sloboda riječi ili zaštita od izrugivanja? Treba li poticati slobodu izražavanja uz cijenu vrijeđanja drugoga ili treba zaštititi vjernike uz cijenu ograničavanja slobode izražavanja?

Pitanje ophođenja s blasfemijom pokazuje i promjene u zapadnim društvima. One su velike i najjasnije se pokazuju upravo na pitanjima koja se tiču vjere. Kršćanstvo u svom temeljnom tekstu ima kodirano pamćenje na bogohulu. Matej u svom Evanđelju piše:

Reče mu veliki svećenik: "Zaklinjem te Bogom živim: Kaži nam jesi li ti Krist, Sin Božji?" Reče mu Isus: "Ti kaza! Štoviše, kažem vam: Odsada ćete gledati Sina Čovječjega gdje sjedi zdesne Sile i dolazi na oblacima nebeskim." Nato veliki svećenik razdrije haljine govoreći: "Pohulio je! Što nam više trebaju svjedoci? Evo, sada ste čuli hulu! Što vam se čini?" Oni odgovoriše: "Smrt zaslužuje!" (Mt 26, 63-66).

Matejev tekst govori o blasfemiji. Hula na Boga kažnjava se smrću. Isus je osuđen jer je hulio. Izricao je riječi koje su ušima njegovih sunarodnjaka zvučale blasfemično. Govorio je o sebi kao o Bogu. Time se uzdizao na mjesto koje čovjeku ne pripada i istovremeno nijekao Bogu pravo koje mu pripada. Hula je blasfemija, vrijeđanje Boga, psovka upućena protiv Boga. Onaj koji to čini je hulja, nitkov, bogohulnik.

U Matejevom tekstu imamo sve elemente bogohuljenja: tu je netko tko izriče neprimjerene riječi kojima se vrijeđa Bog, tu je zajednica koja to smatra strašnim zlom koje vapi za kaznom i tu je kazna koja je jedina u stanju primjereno odgovoriti huli: smrt.

Ovi će se elementi ponavljati u mnogim kasnijim slučajevima blasfemije. Uvijek je riječ o neprimjerenim riječima ili slikama kojima se vrijeđa Boga, zajednicu vjernika i vjerske osjećaje. Potom je riječ o potrebi da se takav čin kazni kako se ne bi ponovio i kako bi počinitelji bili primjereno kažnjeni.

Hula je na Zapadu svoju dugu povijest počela Isusovom osudom i sramotnom smrću. Što se nakon toga dogodilo s hulom? Dugo vremena vladalo je zatišje. Tek je u srednjem vijeku hula postala razlogom reagiranja crkvenih i sekularnih autoriteta. S vremenom je hula ostavila tragove u zakonima. Pitanje blasfemije i zakonskog ophođenja s huliteljima ponovo je došlo u središte pozornosti nakon nasilja u Parizu. U Njemačkoj su se tako pojavile dvije suprotstavljene struje. Prema jednoj bi zakon o bogohuli trebalo još pojačati i time zajamčiti društveni mir prijetnjom kaznama onima koji namjerno vrijeđaju pripadnike neke vjere te time remete red i mir, dok suprotstavljena struja zastupa tezu kako bogohula spada u ljudska prava koja se ne smiju dirati pa shodno tome zabranu bogohuljenja valja sasvim dokinuti.

Što hula čini? Riječ o riječima i slikama. To je već po sebi važno. Nije riječ samo o riječima za razliku od djela. Riječi su ovdje djela.

Hula vrijeđa Boga. Tako glasi prvo i najbliže pojašnjenje blasfemije. Što to znači? Boga vrijeđa tko zlorabi Božje ime. Božje ime zlorabi tko ga upotrebljava uzalud. Bogohula krši Božju zabranu izricanja Božjeg imena uzalud. No što to znači u društvu koje se smatra sekularnim i koje vjeru smješta u privatnost? Kako bi društvo koje je odnos prema Bogu prepustilo pojedincu i pojedinačnim zajednicama moglo odlučivati kada je i koje Božje ime uzalud izrečeno i što je to učinilo Bogu? Uz to, ni vjernicima nije više lako reći što hula protiv Boga uistinu čini Bogu? Kako je to Bog povrijeđen? Nekad je to bilo lakše. Dok je vladalo opće uvjerenje da Bog posjeduje svoju čast, ona je mogla biti i povrijeđena i bilo je razumljivo da su neprimjerene one riječi koje vrijeđaju čast. No društvo časti nije više naše društvo pa se pozivanjem na čast ne da pojasniti učinak bogohule. Čast je, naime, društvena kategorija, a Zapad Boga i odnose s njime smješta u privatnost pa je i svaki govor o povredi časti nerazumljiv. Uz to, postaje nerazumljivo kako bi društvo trebalo štiti Boga.

Zbog ovoga, umjesto povrede Boga i zlorabljenja njegova imena, može se misliti da hula vrijeđa tuđu vjeru i vjersku pripadnost. To je drugo pojašnjenje blasfemije. Time hula nije usmjerena na Boga, nego na ljude vjernike pa se zaštita ljudi najavljuje kao mogući razlog zbog kojega bi hula trebala biti zabranjena. Što bogohula čini vjernicima? Vrijeđa njihove osjećaje, glasi najčešći odgovor. Ovdje se najavljuje krupno pitanje zaštite osjećaja. Spada li pod zakonsku skrb zaštita nekih osjećaja? I zašto samo nekih, a ne i svih drugih? Čime se može mjeriti povrijeđenost nečijih osjećaja? Lako je razumjeti da, čak i ako nikako ne odobravamo vrijeđanje, različiti ljudi različito emotivno reaguju i da je iznimno teško procijeniti gdje su nečiji osjećaji povrijeđeni. Zbog toga bi svakako bilo potrebno poznavati povrijeđenoga pojedinca, njegov svijet i vrednote, njegovu povijest i iskustvo da bi se moglo procijeniti jesu li i u kojoj mjeri povrijeđeni njegovi osjećaji. Zbog ovih razloga zagovaratelj kašnivosti bogohule ne argumentiraju religioznim osjećajima, nego nečim drugim.

Tko bogohuli, on ometa javni red i mir. Bogohula ovdje ne vrijeđa Boga niti vjerske osjećaje, nego narušava javni red i mir, a zakon uistinu ima zadatak jamčiti i čuvati javni red i mir. Ovo je treće pojašnjenje bogohule i njezina djelovanja. No, i tu se pojavljuje pitanje tko određuje kada je narušen javni red i mir. Znači li to da država treba reagirati u trenutku kada se neka vjerska skupina javi da su joj povrijeđeni vjerski osjećaji i da je počinitelj potrebno pozvati na sud i primjereno kazniti kako bi se

izbjeglo nasilje koje izranja iz osjećaja nepravde i nezaštićenosti? Čini se kako je ipak najmudrije tražiti ravnovjesje između dvije slobode: slobode izražavanja i slobode vjerovanja. Potrebno je štititi slobodu izražavanja i potrebno je graditi odnose u društvu tako da se poštuje svakog pojedinca i njegova temeljna uvjerenja.

To, s jedne strane, znači da i religije trebaju moći izdržati satiru i podsmjeh onako kako to trebaju stranke i političari, pojedinci i institucije, a, s druge, da društvo ne smije zaboraviti da su ljudi krhka i osjetljiva bića i da je manje nasilja tamo gdje su bolje zaštićeni od suvišnih ranjavanja. U temeljima zapadne civilizacije stoji, s jedne strane, Sokratov i Isusov stav da je nepravdu bolje trpjeti nego činiti i Isusova smrt na križu koju je podnio zbog uvjerenja njegovih protivnika da je svojim riječima i stavovima bogohulio. S druge strane, Zapad je razvio slobodu mišljenja i govora bez koje više ne bi bio ono što jest.

Zapad se stoljećima na različite načine ophodio s blasfemijom. Najprije je to činio u suradnji crkava i društva, religioznog i sekularnog autoriteta. Ujedno je kroz sudsku praksu otkrivao kako je blasfemija redovito pratila, a ne uzrokovala fizičke obračune, kako se nije odnosila prvenstveno na Božju, nego na ljudsku čast, kako se pojavljivala u likovima društvenih provokatora ili zabavljača, kako je služila da bi se impresioniralo slušateljstvo ili da se raspire konfesionalni sukobi. Blasfemija je bila nepoznata u privatnosti. Njezina je važnost uvijek bila vezana uz javnost. Sudska praksa pamti optužbe za blasfemiju najčešće za vrijeme blagdana, i to u gostionicama, na trgovima i na mjestima gdje se skuplja mnogo ljudi. Mjesta društvenog susretanja ujedno su i mjesta bogohule. Ophođenje s bogohulnicima naginjalo je povratku bogohulnika u zajednicu. Tako su u Švicarskoj u katoličkim kantonima bogohulnike sudovi slali na ispovijed s nakanom da se pomire s Bogom i zajednicom, a protestanti bi bogohulniku odredili da stoji ispod propovjedaonice, okrenut vjernicima, dok bi pastor s propovjedaonice iznad njega propovijedao. Naravno, protiv njega, bogohulnika, a u njegovu korist, ne bi li se vratio u zajednicu.

Što je društvo manje religiozno to je blasfemija manje važna. Na Zapadu je teško zamisliti da bi zbog sličnih karikatura protiv kršćanskih vjerskih istina netko poubijao urednike časopisa. No, lako nam je zamisliti da se to dogodi kada je u pitanju islam. Pitanje koje ostaje otvoreno nakon krvi u Parizu jest pitanje kako se ophoditi s islamom.

Dijalogom, misli Katolička Crkva. Dijalogom i međusobnim poštovanjem. Ovaj je stav izrastao tijekom dugih stoljeća i u

njemu je zbijeno tisućljetno iskustvo. Susretanje u različitosti, a ne izrugivanje. Kultura međusobnog uvažavanja, a ne prijezir i podsmjeh. Traženje dobrog u drugome, a ne traženje bolnih točaka koje mogu, kad mi se prohtije, bockati i podbadati.

U Hrvatskoj je, odmah nakon krvoprolića u Francuskoj, islamska zajednica osudila ubojstva i svjedočila o dobrom političkom rješenju svoje zajednice u Republici Hrvatskoj. I oni su vidjeli karikature zbog koji se dogodilo ubojstvo, ali njihove su reakcije bile drukčije. Nije li to znak kako se blasfemija ne odnosi ponajprije na uvrede Boga ili vjerskih vrednota niti nadasve na vjerske osjećaje, nego, nasilno i bolno, na odnose u društvu? Tko je našao primjereno mjesto u društvu, lakše podnosi i satiru i sarkazam. Tko se u društvu osjeća neprihvaćenim, u napasti je da i na malu provokaciju reagira nasilno.

Ante Vučković
avuckovic@kbj-st.hr